

МАКЕДОНСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

ЗБОРНИК

I КОНГРЕС НА ГЕОГРАФИТЕ ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ОДРЖАН ВО ОХРИД ОД 26-28 X 1995

Скопје, 1996

ПОПУЛАЦИСКО-ПРОСТОРНИ КАРАКТЕРИСТИКИ И ТРАНСФОРМАЦИЈА НА МАЛИТЕ СЕЛА ВО ОПШТИНИТЕ ВО ПЕЛАГОНИЈА

*М-р Никола В. Димитров***

ИЗВОД

Интензивната емиграција на селското наследство во последните триесетина години во руралната средина предизвика низа промени врз големина на селските населби, промена во демографската структура и до појава на депопулација и деаграризација. Ова доведе и до значително зголемување на бројот на малите села чиј број на население се движи до 300 жители.

Темата на овој труд се однесува за промените во големината и популациско-просторните карактеристики на малите села во општините во Пелагонија, односно, во општините Битола, Прилеп, Крушево и Демир Хисар.

За таа цел анализирани се следните индикатори на малите села: според бројот на жители, разместеноста според надморската височина, во однос на орографските услови, во однос на централните места, во однос на сообраќајната мрежа и нивното трансформирање и уредување.

ABSTRACT

The intensive emigration of the rural population in the last thirty years caused a series of alterations in the size of the rural settlements, changes in the demographic structure, the appearance of the depopulation and deagrarianization. This has also caused significant increase of the number of small villages whose population ranges up to 300 inhabitants.

The subject of this work concerns the changes in the size and the population and area features of the small villages in the communities of Pelagonia, that is, the communities of Bitola, Prilep, Kruševo and Demir Hisar.

To this purpose the following indicators of the small villages have been analyzed: according to the number of inhabitants, distribution according to the sea-level altitude, in regard to the orographic conditions, in regard to the central settlements, in regard to the traffic network and their transformation and organization.

*Во трудот се анализирани општинските граници на општините во Пелагонија и тоа на општините Битола, Прилеп, Крушево и Демир Хисар. Исто така, делот на Општината Прилеп кој припаѓа во Тиквешката Котлина влезен е во анализите, а делот на Општината Кичево кој припаѓа во Пелагониската Котлина не е анализиран.

**Гимназија „Јосип Броз - Тито“, 97000, Битола, Република Македонија.

Обем на намалување на популацијата во малите села

Територијата на четирите општини во Пелагонија зафаќа површина од 4154 км² а просторот на 101 мали села со своите атари зафаќаат површина од околу 2704 км², што изнесува околу 65,1% од вкупната површина на Пелагонија. Обработливото земјиште зафаќа 85.771,7 хектари, што прави 54% од вкупното обработливо земјиште во Пелагонија.

Во 1961 година, во четирите општини на Пелагонија, мали села под 300 жители имало 101 населба, што изнесува 34,9% од вкупниот број на селата во Котлината. Во малите села живееле 19201 жител распоредени во 3419 домаќинства. Просечно на една населба се паѓале по 190 жители, 33 домаќинства, а просечно на едно домаќинство по 5,6 члена.

Во 1991 година, во четирите општини бројот на малите села се зголемил на 192 населби, што изнесува 68,5% од вкупниот број на селата во Пелагониските општини. Во споредба со 1961 година бројот на малите села во 1991 година се зголемил од 101 на 192 населби или зголемување за 90%. Во 1991 година во малите села живееле 22664 жители или 25,9% од вкупното селско население во четирите општини а просечно на една населба се паѓало по 118 жители. Бројот на домаќинствата бил 6860 или 30,5% од вкупниот број на селски домаќинства во четирите општини, просечно на една населба се паѓало по околу 36 домаќинства и просечно на едно домаќинство по 3,3 члена.¹

Интересно е да се спомене и тоа дека во периодот 1961 до 1991 година на просторот на четирите општини целосно се раселиле 10 села, а на пат сосема да се раселат се уште 29 села или 15,1% од вкупниот број на мали села. Наведениот број од 29 најмали села, всушност, се населби кои бројат до 20 жители. Во овие населби вкупно живееле 334 жители или просечно на една населба се паѓало по 11 жители. Истата година во овие населби имало 147 домаќинства или просечно на една населба по 5 домаќинства а просечно на едно домаќинство се паѓало по 2,2 члена. Ова доволно ни укажува на едно интензивно исчезнување на животот во селските населби.

Со најголем број на мали села се општините Битола - 79 населби (или 41,1%) и Прилеп - 75 (39,1%) а со помал број се општините Демир Хисар - 24 (12,5%) и Крушево со 14 населби (или 7,3% од вкупниот број на мали села).

Табела 1. Прегледна табела за бројот на малите села во општините во Пелагонија според пописите од 1961 до 1991 година

Попис	Вкупно села	Број на мали села до 300 жители			Население во малите села	Домаќинства малите села
		Вкупно	до 100 жители	до 20 жители		
1961	289	101	12	2	19201	3419
1971	288	128	33	3	21673	4455
1981	284	156	57	10	23081	5462
1991	280	192	102	29	22640	6860

¹ Поради ограниченоста во страници принудени сме анализите од табелите да ги скратиме и истите се однесуваат само на најбитните елементи кои ги третираме во трудот. Останатите показатели кои се прикажани во табелите се без текстуални објаснувања.

Според горните показатели, се укажува дека во последните триесет години започнат е поинтензивен процес на раслојување на населбите а поради иселување на работоспособното население, аграрните површини не се рационално искористени со што земјоделското производство рапидно опаднало. Она што е битно е тоа што процесот на раслојувањето на селата не престанал и постојано расте бројот на малите села кои стануваат поддоминантни во мрежата на населбите.

Сето тоа ни укажува на тоа дека проблемите во руралната средина стануваат уште поактуелни и ваквото раслојување на селата е алармантна појава.

Разместеност на малите села според надморската височина

Разместеноста на малите села во четирите општини од хипсометриски аспект ќе ја разгледаме во четири висински зони кои се одредени според специфичностите на морфопластиката на теренот.

На висинската зона од 501 до 800 метри се наоѓаат 136 населби или 70,8% од сите мали села на четирите општини. Во 1991 година во нив живееле 18224 жители или 80,5% од селското население во сите мали села. Просечно на една населба се опаѓало по 134 жители. Истата година во населбите имало 5388 домаќинства или 78,5% од домаќинствата во сите мали населби. Просечно на една населба се плаќало по 39,6 домаќинства, а просечно на едно домаќинство се паѓало по 3,4 члена.

Најголем број на мали села кои лежат на оваа надморска височина ги има во општините Прилеп (63), Битола (51), Демир Хисар (15) и Крушево(7).

Атарите на 136-те мали села кои се наоѓаат на надморска височина до 800 метри зафаќаат површина од 1644 км² или 61,5% од вкупната површина на атарите на сите мали села во четирите општини. Обработливите површини зафаќаат 64026 хектари или 74,7% од вкупната обработлива површина на сите мали села во четирите општини.

Неповолната демографска структура предизвикува активен процес на деаграризација. Тој процес е најактивен во општините Прилеп и Битола, а потоа во Демир Хисар и Крушево.

На надморска височина од 801 до 1000 метри се наоѓаат 42 населби или 21,9% од сите мали села во четирите општини на Пелагонија. Во 1991 година во нив живееле 3239 жители или 14,3% од селското население во сите мали села. Просечно на една населба се паѓаат по 77,1 жители. Бројот на домаќинства бил 1083 или 15,8% од сите домаќинства во сите мали села. Просечно на една населба се паѓало по 25,8 домаќинства а просечно на едно домаќинство по 2,9 члена.

Малите села кои лежат на оваа надморска височина најмногу ги има во општините Битола (19), Прилеп (11), Деми Хисар (7) и Крушево (5).

Атарите на 42-те мали села во втората висинска зона зафаќаат површина од 800 км² или околу 30,0% од вкупната атарска површина на сите мали села во четирите општини во Пелагонија. Обработливите површини зафаќаат 18480 ха, што изнесува 21,5% од вкупната обработлива површина на сите мали села.

Од наведените показатели се забележува мала популациска маса, неповолна демографска структура и активен процес на депопулација и деаграризација.

Табела 2. Преглед на малите села по висинска зона вкупно во општините во Пелагонија според пописот од 1991 година

Висинска зона во метри	Број на населби		Број на население		Вкупен број на домаќини.	Вкупно	
	Вкупно	до 100 жители	Вкупно	до 100 жители		земјо. површ. во ха	обрабо. површ. во ха
501-800	136	61	18224	2987	5388	164461,7	64026,0
801-1000	42	31	3239	1203	1083	80084,3	18480,0
1001-1200	13	9	1124	317	358	20740,3	3125,6
1201 и +	1	1	53	53	31	1909,6	140,0
Вкупно	192	102	22640	4560	6860	267195,9	85771,6

Во двете висински зони, односно од 1001 до над 1201 метри, вкупно лежат 14 мали села, што изнесува 7,3% од сите мали села. Во нив живееле 1177 жители или 5,2% од селското население во сите мали села, а бројот на домаќинствата бил 389 или 5,7% од домаќинствата во сите мали села. Просечно на една населба се паѓале по 84 жители, потоа 27 домаќинства, и просечно на едно домаќинство по 3 члена. Најповеќе мали села кои лежат на овие надморски височини ги има во општините Битола (9), Крушево (2), Демир Хисар (2) и Прилеп (1).

Атарите на 14-те мали села кои се наоѓаат во двете последни висински зони зафаќаат површина од 226 км² или 8,5% од вкупната атарска површина на сите мали села во наведените четири општини. Обработливите површини зафаќаат 3265,6ха или 3,8% од вкупната обработлива површина на сите мали села.

И за овие висински зони се гледа дека неповолна демографска маса и структура не се во можност обработливите површини рационално да ги искористат. Најкарактеристичен е примерот со општините Битола, Демир Хисар, Крушево и Прилеп.

Разместеност на малите села во однос на орографските услови

Разновидната релјефна структура има свое влијание врз локацијата на малите села морфолошки целини.

Во 1991 година најголем број на малите села лежеле на ридската зона, односно 103 населби, што изнесува 53,6% од сите мали села. Во нив живееле 12060 жители или 53,3% од вкупниот број на селското население во сите мали села. Просечно на една населба се паѓаат по 117 жители. Во овие села имало 2757 домаќинства или 54,8% од домаќинствата во сите мали села. Просечно на една населба се паѓало по 36 домаќинства, а на едно домаќинство по 3,2 члена.

Најголем број на ридски села има во општините Битола и Прилеп (по 45), па во Демир Хисар (10) и Крушево (3).

Атарите на 103-те мали ридски села зафаќаат површина од 1683 км² или околу 63,0% од вкупната површина на атарите на сите мали села. Обработливите површини зафаќаат 51859,5 ха, што прави 60,5% од вкупната обработлива површина на сите мали села.

И од овој случај се гледа дека релативно големи површини не се рационално искористени поради мала населеност.

Во рамничарската зона бројот на малите села бил 57 населби или 29,7% од сите мали села во наведените општини. Во нив живееле 84533 жители или 37,2% од вкупното селско население во малите села. Просечно на една населба се паѓаат по околу 148 жители. Бројот на домаќинства бил 2366 или 34,5% од домаќинствата во сите мали села. Просечно на една населба се паѓало по 41 домаќинство, а на едно домаќинство се паѓаат по 3,5% члена.

Најголем број од малите рамничарски села има во општините Прилеп (27), Битола (20), Демир Хисар (6) и Крушево (4).

Атарите на 57-те мали рамничарски села зафаќаат површина од 489 км² што изнесува 18,3% од вкупната површина на атарите на сите мали села во четирите пелагониски општини. Обработливите површини зафаќаат 26221 ха или 30,6% од вкупната обработлива површина на сите мали села во наведените општини.

И покрај просечно значителните површини, сепак малите села во рамничарската зона поради недоволната населеност, не се во можност квалитетно и рационално да ги искористат.

Табела 3. Преглед на малите села по орографски услови вкупно во општините во Пелагонија според пописот од 1991 година

Зони	Број на населби		Број на население		Број на домаќинства		Вкупно	
	Вкупно	до 100 жители	Вкупно	до 100 жители	Вкупно	до 100 жители	земјо. површ. во ха	обрабо. површ. во ха
Рамничарска	57	20	8433	994	2366	353	48929,6	26221,2
Ридска	103	56	12060	2528	3757	991	168298,8	51859,5
Планинска	32	26	2147	1038	737	390	49967,5	7691,0
Вкупно	192	102	22640	4560	6860	1734	267195,9	85771,7

Најмал број мали села се наоѓаат на планинската зона кои во 1991 година броеле 32 населби или 16,7% од сите мали села во општините. Во нив живееле 2147 жители, што изнесува 9,5% од селското население на малите населби. Бројот на домаќинствата бил 737 или 10,7% од домаќинствата на сите мали села во наведените општини. Просечно на една населба се паѓало по 67 жители, 23 домаќинства а на едно домаќинство по 2,9 члена. Од ова се гледа дека најверојатно најголем дел се старечки домаќинства.

Најголем број на мали планински села има во општините Битола (14), Демир Хисар (8), Крушево (7) и Прилеп (3).

Атарите на 32-те мали планински села зафаќаат површина од 499 км² што изнесува 18,7% од вкупната површина на атарите на сите мали села во наведените општини. Обработливите површини зафаќаат 7691 ха, што изнесува 8,9% од вкупната обработлива површина на сите мали села.

Поради малата населеност, неповолната демографска структура обработливите и земјоделските површини на атарите на малите планински села не се користат рационално.

Популациски одлики на малите села во однос на централните места

Кога станува збор за односот на малите села кон оддалеченоста од централните места јасно може да се согледа дека причината за зголемување на бројот на малите населби е во тесна врска со нивната неповолна положба. Доколку релациите се подолги и подалечни од урбаните места, емиграцијата е поголема и се зголемува бројот на малите села. Овој факт треба да се има предвид особено во просторното планирање кое ќе одреди нови рурални центри кои би можеле да помогнат во мрежата на населбите, со што би се намалил процесот на раслојувањето на селата (Панов, 1983).²

Вкупно на најблиската релација, до 10 км оддалеченост од централните места, се наоѓаат 44 мали села или 22,9% од сите мали села во четирите општини. Во 1991 година во нив живееле 5183 жители или 22,9% од вкупното селско население во сите мали села. Истата година во населбите имало 1534 домаќинства или 22,4% од домаќинствата во сите мали села.

Најголем број на мали села на релација до 10 км се наоѓаат во подрачјето на центрите Прилеп (15), Битола (12), Демир Хисар (11) и Крушево (6).

На средната релација, од 10 до 20 км оддалеченост од централните места вкупно се наоѓаат најголем број на мали села, и тоа 93 населби, што изнесува 48,4% од сите мали села во четирите општини. Во нив живееле 13334 жители или 58,9% од вкупното селско население во сите мали села. Бројот на домаќинствата бил 3885 домаќинствата или 56,6 % од вкупниот број на домаќинства во сите мали села.

Најголем број на мали села на релација од 10 до 20 км се наоѓаат на подрачјето на центрите Прилеп (47), Битола (36), Демир Хисар (12) и Крушево (8).

Табела 4. Преглед на малите села по релации на оддалеченост од централните места вкупно во општините во Пелагонија според пописот од 1991 година.

Релации во км.	Број на населби		Број на население		Број на домаќинства
	Вкупно	до 100 жители	Вкупно	до 100 жители	Вкупно
до 5 км.	12	4	2135	246	595
5 до 10	32	22	3048	904	939
10 до 15	49	21	7044	959	2007
15 до 20	44	17	6290	937	1878
20 до 25	29	20	2287	791	740
25 до 30	18	12	1279	441	462
30 до 35	4	3	209	101	96
35 и +	4	3	348	181	143
Вкупно	192	102	22640	4560	6860

²Митко Панов - Популациски и просторни обележја и проблеми на малите села во СР Македонија Скопје, 1983 година, стр. 22.

Вкупно на најдалечната релација од 20 и повеќе километри оддалеченост од централните места се наоѓаат 55 мали села, или 28,7% од сите мали села во четирите општини на Пелагонија. Во нив живееле 4123 жители или 18,2% од вкупното селско население во сите мали села. Бројот на домаќинства бил 1441 или 21,0% од вкупниот број на домаќинства во сите мали села.

Најголем број на мали села на најдалечната релација од 20 и повеќе километри оддалеченост имаат општините Битола (31), Прилеп (23), Демир Хисар (1) и Крушево нема селска населба на оваа оддалеченост.

Врз основа на она што е наведено за населението може да се претпоставува дека и искористеноста на обработливото земјиште во малите села е недоволна.

Разместеност на малите села во однос на сообраќајната мрежа

Локцијата на малите села во однос на главните патишта е условена од правецот на протегањето на патиштата, релјефната структура и изградените второстепени патишта кои се надоврзуваат на главните патишта.

Вкупно на патиштата и на најблиската релација до 5 км оддалеченост се наоѓаат 81 мало село или 42,2% од сите мали села во четирите општини во Пелагонија. Во 1991 година во нив живееле 11278 жители, што изнесува 49,8% од вкупното селско население во сите мали села. Истата година во нив имало 2454 домаќинства или 50,3% од домаќинствата во сите мали села.

Од населбите што лежат директно на патиштата и до 5 км оддалеченост најповеќе има во општините Прилеп (36), Битола (26), Демир Хисар (18) и Крушево (1).

Табела 5. Преглед на малите села по релација на оддалеченост од главните патишта вкупно во општини во Пелагонија, според пописот од 1991 година

Релации во км.	Број на населби		Број на население		Број на домаќинства
	Вкупно	до 100 житлен	Вкупно	до 100 жители	Вкупно
на пат	3	2	367	136	126
до 5 км.	78	31	10911	1640	3328
5 до 10	52	29	6011	1187	1732
10 до 15	33	20	3767	964	1141
15 до 20	13	10	715	262	234
20 до 25	6	5	240	138	103
25 до 30	3	2	181	73	81
30 и +	4	3	448	160	115
Вкупно	192	102	22640	4560	6860

На средната релација, од 5 до 15 км оддалеченост од патиштата, се наоѓаат 85 мали села, што изнесува 44,3% од сите мали села. Во нив живееле 9778 жители или 43,2% од вкупното селско население во сите мали села. Бројот на домаќинствата бил 2873 или 41,9% од домаќинствата во сите мали села во четирите општини во Пелагонија.

Најголем број на мали села на релација од 5 до 15 км оддалеченост од патиштата има во општините Битола (34), Прилеп (32), Крушево (13) и Демир Хисар (6).

Вкупно на најдалечната релација, од 15 до 20 и повеќе од 20 километри оддалеченост од патиштата, се наоѓаат 26 мали села, што изнесува 13,5% од сите мали села во четирите општини во Пелагонија. Во 1991 година во нив живееле 1584 жители или 7,0% од вкупното селско население во сите мали села. Истата година во нив имало 533 домаќинства што изнесува 7,8% од домаќинствата во сите мали села.

Најголем број на мали села на релација од 15 до 20 и повеќе од 20 км оддалеченост од патиштата има во општините Битола (19) и Прилеп (7).

И во овој случај врз основа на неповолната населеност може да се претпостави дека искористеноста на обработливото земјиште во малите села е недоволна.

Трансформација и уредување на малите села

Врз основа на анализите на дел на популациските и просторните карактеристики на малите села во четирите општини во Пелагонија може да се даде проекција за создавање на рурални подрачја и центри. Создавањето на руралните подрачја и центри би имало функција од една страна да го сопре или ублажи стихийното раселување и создавање на некои села кои што немаат веќе услов популациски да се ревитализираат, а тоа значи да го централизираат и окрупнат аграрниот простор за негово порационално искористување. На тој начин мрежата на малите населби ќе се трансформира и поквалитетно ќе се развијат примарните дејности бидејќи фондот на обработливото земјиште, пасишта и шуми не е мал³.

Земајќи ја предвид просторната разместеност на малите села, нивната локација во однос на орографските услови, потоа во однос на оддалеченоста на централното место и главните патишта, како и вкупните и обработливите површини во констелација со популациските обележја, сметаме дека за малите села во рамките на четирите општини во Пелагонија одговараат да се одредат 40 рурални подрачја и центри. Овие рурални подрачја и центри во својот аграрен комплекс имаат свои специфичности и функционални карактеристики.

Општината Битола своите мали села би ги прифатила во 17 рурални подрачја, општината Прилеп во 14, Општината Крушево во 3 и Општината Демир Хисар своите мали села би ги групирала во 6 рурални подрачја и центри.

Во таа смисла, земајќи ги предвид популациско-аграрните можности, мрежата на малите населби во четирите општини во Пелагонија можеме да ја групираме во четири групи.

³ Повеќе во врска со ова на примерот на општините во Р Македонија, види: Митко Панов. Селата во Република Македонија. Книга I и II, Скопје 1993 година.

Во првата група се оние мали населби кои имаат предности, елементи и приоритет во развојот, и на кои им е потребно нивно уредување и функционален развој. Односно, тоа се мали села кои не треба да се раселуваат и се со значајни земјоделски површини, и кои треба да прераснат во посовремени аграрни населби со подобра инфраструктура и комунална опременост. Такви мали села, во четирите општини можат да се одредат 31 населба или 16,1% од вкупниот број на мали села и во нив во 1991 година живееле 6160 жители или 27,2% од вкупното население во сите мали села. Просечно во една населба живееле по 199 жители. Во нив имало 1830 домаќинства или 26,7% од вкупниот број домаќинства во сите мали села, а просечно на една населба имало по 59 домаќинства, а просечно на едно домаќинство имало по 3,4 члена. На атарите на 31-та населба обработливо земјиште зафаќало 18103,2 хектари или 21,1% од вкупните обработливи површини во малите села. Просечно на една населба припаѓаат по 583,9 ха просечно на едно домаќинство по 9,9 хектари.

Горните популациско-аграрни показатели јасно укажуваат и ја потврдуваат констатацијата дека наведените 31 населба треба да имаат приоритет во нивното урбанистичко уредување и функционален развој. Овие населби најбројни се во општините Битола (2), Прилеп (7), Демир Хисар (3), Крушево (1).

Во втората група на мали села припаѓаат населби кои сè уште не се доведени во фаза на наполно раселување. Ваквите населби ќе мораат и понатаму да се одржат и популациски да се ревитализираат, инаку може да се раселат, што претставува сериозен проблем и со тоа може да се прошири процесот на деаграризација. Бидејќи на нивните атари има голем фонд обработливо земјиште, пасишта и шуми, потребно е овие населби да бидат опфатени со просторните планови и урбанистичкото уредување. Во оваа група припаѓаат 118 мали села или 61,5% од вкупниот број на мали села во четирите општини. Во 1991 година во нив живееле 15083 жители или околу 66,6 % од вкупното население во малите села. Просечно на една населба живееле по околу 128 жители. Во нив имало 4510 домаќинства или 65,8% од вкупниот број домаќинства во малите села. Просечно на една населба имало по 38 домаќинства а просечно на едно домаќинство по 3,3 члена. На атарите од 118-те мали села обработливото земјиште зафаќа површина од 57615,3 ха што претставува 67,2% од вкупната површина на овој вид земјиште во сите мали села во општините на Котлината. Просечно на една населба припаѓаат по 488,2 ха, а просечно на едно домаќинство по 12,7% хектари.

Од показателите може да се констатира дека оваа група на населби се зафатени со поинтензивна депопулација и деаграризација и од таа причина мораат популациски да се ревитализираат со што земјоделските површини порационално ќе се користат.

Најбројни населби од оваа група има во општините Прилеп (50), Битола (45), Демир Хисар (15) и Крушево (8).

Во врска со населбите од втората група ќе го напоменеме и фактот дека од наведените 118 мали села над 50 населби веќе се доведени до наполно раселување и ако продолжи процесот на депопулација лесно можат да се сведат во третата група.

Табела 6. Трансформација на малите села вкупно во општини во Пелагонија, состојба 1991 година

Група на села	Број на мали села	1991		Структура на земјоделските површини				Вкупно површина во ха
		жители	домаќинства	обработ. земјиште во ха	пасишта во ха	шуми во ха	неплодно земјиште во ха	
I група	31	6160	1830	18103,2	20303,6	15551,1	2794,3	56752,2
II група	118	15083	4510	57615,3	57044,3	40214,6	11892,0	166765,9
III група	43	1397	515	10053,2	20350,7	12641,9	3811,0	46856,8
Вкупно	192	22640	6860	85771,7	97698,3	68407,6	18497,3	270374,9

Во третата група припаѓаат мали населби кои немаат можност популациски да се ревитализираат, туку треба да се раселат по пат на интегрирање или организирање со некоја друга соседна населба. На тој начин порационално би се искористила земјоделската површина која во сегашни прилики е напуштена или не се користи рационално. Потенцијално за раселување во четирите општини во Пелагонија според податоците од 1991 година има 43 мали села или 22,4% од вкупниот број на мали села во котлината. Во нив живееле 1397 жители или околу 6,2% од вкупното население во сите мали села. Просечно во една населба живееле по 32 жители што значи дека тие се навистина мали села. Во нив имало 515 домаќинства или 7,5% од вкупниот број домаќинства во сите мали села.

Просечно на една населба имало по околу 12 домаќинства а просечно во едно домаќинство по 2,7 члена. На атарите на 43-те населби обработливото земјиште зафаќало 10053,2 ха или 11,7%. Просечно на една населба ѝ припаѓаат по 233,7 ха а просечно на едно домаќинство по 19,5% хектари.

Од показателите може да се види дека наведените населби наплно се зафатени со депопулација и деаграризација и земјоделските површини слабо или воопшто не се користат. Па затоа за нивното раселување и интегрирање со друга населба земјоделската површина порационално ќе се користи. Најголем број на населби од третата група имаа во општините Прилеп (18), Битола (14), Демир Хисар (6) и Крушево (5).

Оценката за депопулација и деаграризација врз основа на бројот на жители во една населба и врз основа на односот на структурата на домаќинствата по број на членови и обработливото земјиште не води до констатација дека потребно е итно да се пристапи кон трансформација на мрежата на малите населби. Тоа може да се стори со формирање на веќе споменатите рурални подрачја и центри кои поорганизирано ќе пристапат кон користењето на земјоделската површина.

Просторното планирање со целосен ангажман на сите субјекти треба да се насочи кон проблемот на малите села. Планскиот перспективен развој на земјоделството и мрежата на населби односно, популациско-аграрните проблеми би се решиле преку реална функционална класификација на руралните подрачја и функционална намена на секоја населба. На овој начин ќе се намали депопулацијата и ќе се запре ширењето на деаграризацијата, а тоа ќе биде од голема полза за развој на земјоделските но и на неземјоделските дејности.

Ваквото наше размислување со конкретна класификација на населбите ќе биде предмет на нови истражувања.

ЗАКЛУЧНИ РАЗМИСЛУВАЊА

Проблемот со малите села во четирите општини во Пелагонија укажува на сериозни и загрижувачки социо-економски промени.

И покрај настојувањата, сепак, на малите населби доволно не им се посветува внимание за нивно уредување, поврзување или стопанско планирање.

Во конкретниот случај бројот на малите населби се зголемува со што се зголемува и бројот на населби кои исчезнуваат, и тоа во однос на надморската височина, ридската и планинската зона, во однос на оддалеченоста од централните места и во однос на сообраќајната мрежа.

Причините за ваквата појава треба да се бараат во миграционите движења на селското население предизвикани од индустријализацијата и урбанизацијата како објективна законитост на општествено-економскиот развој. Исто така, причините за сè поголемиот број на мали села, треба да се бараат и во начинот на настанувањето на некои села кои не настанале од економски туку од историско-политички причини.

Како најпогодни решенија за да се сопре натамошната депопулација и деаграризација, односно раслојувањето на селата, е нивното трансформирање и уредување во нови рурални подрачја и центри и тоа преку конкретна функционална класификација на населбите.

Ова може да се оствари само преку економското и просторното планирање кои ќе бидат носители на специфична и современа функција на аграрниот простор. Планирањата ќе ги создаваат условите за егзистенција и развој и тоа преку стабилна и стимулативна аграрна политика каде земјоделскиот производител би го нашол својот економски интерес кон промени во начинот на живеење и подобар животен стандард.

Односно, колку побрзо ќе се надминуваат неусогласеностите меѓу депопулацијата, деаграризацијата и урбанизацијата толку поскоро ќе започнат и побрзо ќе течат и урбаните процеси во руралните подрачја, центри и населби.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. ЗСНРМ (1962): Население и домаќинства во НР Македонија по населби (Според пописите од 1948, 1953, 1961 година), Скопје.
2. РЗС. (1971): Првите резултати од пописот на населението и становите во 1971 година - по населби - Статистички преглед 17, Скопје.
3. РЗС. (1981): Првите резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година - по општини и населени места, Статистички преглед 115, Скопје.
4. РЗС. (1991): Првите резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во 1991 година - по општини и населени места - Статистички преглед 208, Скопје.
5. РГУ. (1982): СР Македонија низ катастарска евиденција, Скопје.
6. Панов Митко (1983): Популациски и просторни обележја и проблеми на малите села во СР Македонија, Скопје.
7. Панов Митко (1993): Селата во Република Македонија - Книга I и II, Скопје.
8. ВГИ Топографски карти, размер 1:50000, Београд 1966 - дополнети 1971 година.